

ביאורים

אחת ההתמודדויות הקשות שהיו לעם ישראל היא המלחמה הקשה ב'ביתוסים', שכפרו באמיתותה של התורה שבעל פה. הגמרא מספרת על ויכוח אחד מיני רבים עם אנשי אותה הכת, סביב טענתם שאת חמישים ימי ספירת העומר יש להתחיל ממחרת השבת שבחג הפסח ולא ממחרת יום טוב הראשון של פסח, וממילא לשיטתם חג השבועות יחול תמיד ביום ראשון בשבוע. רבן יוחנן בן זכאי התווכח עם הבייתוסים ותמה על החלטתם להעדיף להסביר את פשט הפסוק באופן זה, וענה לו זקן בייתוסי אחד שמסתבר שיש להסביר שלכך התכוונה התורה, מאחר שמשה רבנו רצה לענג את ישראל בשני ימים טובים - שבת וחג השבועות יחד.

המהר"ל מסביר שיש להעמיק בוויכוח הזה. הבייתוסים מודים שהתורה ניתנה משמים מידי הבורא, ושמידתו של הקב"ה אמת. אולם אותו זקן טען שהתורה ניתנה באופן המותאם למקבלים, ולכן כיוון שמקבל התורה - משה רבנו, היה אוהב ישראל, ניתנה לו התורה באופן המותאם להם.

כנגד זה ענה לו רבי יוחנן בן זכאי, שלא יתכן להסביר את מצוות התורה על פי זה שמשה אוהב את ישראל, והראיה שבמצוות ה' ביד משה, ישראל הלכו במדבר ארבעים שנה. ודבר זה לא השתנה על אף אהבת משה את ישראל. המהר"ל מסביר שמשה אמנם הוא צינור לנתינת התורה לישראל, והוא אהב מאוד את ישראל, אולם משה במהותו מתאים לדין וליושר, והתורה ניתנה על פי זה, כל בריאתו של העולם וכל מצוותיו של הבורא בתורה מכוונים למה שאמיתי וישר - לרצון הבורא כפי שהוא.

אם כך, אנו עלולים 'להיבהל'. האם נלמד מכאן שמצוות התורה אינן טובות לאדם? האם לא למדנו שדרכיה של התורה הן דרכי נעם? האם מקיים המצוות נכנס למערכת קשה שכולה 'ג'רות' וודאי שאין הדבר כן. ריבוננו של עולם הוא הטוב המוחלט וממילא אין ספק שהמצוות הבאות בג'רותו הן מצוות שכולן טוב, על אף שהאדם לא תמיד מבין ומשיג אותו, שהרי הוא טוב אלוהי, והוא גדול ומרומם ממושגי הטוב האנושי.

הרחבות

• למה לא נתבאר בפירוש מתי מתחילים לספור את העומר?

שְׁהִיּוּ בֵּיתוֹסִים אוֹמְרִים: עֲצַרְת אַחַר הַשִּׁבְתָּ. יסוד מחלוקת חז"ל והבייתוסים הוא בהבנת הפסוק "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשִּׁבְתָּ" (ויקרא כג, טו). הבייתוסים שכפרו בתורה שבעל פה והבינו את התורה שבכתב כפשוטה הבינו שתחילת הספירה היא ממחרת יום השבת הראשון שאחרי ליל הסדר. על פי הבנתם המוטעית חג השבועות יכול לצאת בתאריך שונה משנה לשנה. לעומת זאת חז"ל דרשו שהפסוק כינה את יום טוב ראשון של פסח בשם "שבת", נמצא שצריך להתחיל לספור ממוצאי יום טוב [מנחות סה:]. יש לשאול מדוע התורה השאירה מקום לטעות ולא כתבה בפירוש שמתחילים לספור ממחרת יום טוב?

ביאר הרב צבי פסח פראנק שהתורה כתבה ממחרת השבת ולא ממחרת יום טוב, כדי לחזק את התורה שבעל פה. וביאר את דבריו נכדו של הרב פראנק בפירוש הררי קודש "ויש להוסיף שמשום כך בא הכתוב להוציא מליבן של צדוקים דווקא בחג השבועות (שהוא חג מתן תורה), משום שזמן חג השבועות שהוא יום החמישים של ספירת העומר תלוי במחלוקת של הצדוקים והפרושים... ללמד שהתורה שבעל פה עיקר והלוציא מליבן של צדוקים שכופרים בתורה שבעל פה". [מקראי קודש פסח חלק ג, עמוד קו, ופירוש הררי קודש שם]. (ועייני בספר הכוזרי מאמר שלישי, מא, שביאר זאת באופן שונה).

שאלות לדין

למה כל כך חשוב למהר"ל להדגיש שמצוות התורה מגיעות מצד מידת הדין, ואינן לטובת המקבל?

הג'רה האלוהית היא באמת גם כן 'לטוב לנו'. על מה זה מעיד בנו?

לעילוי נשמת מנחם מנדל בן חנה רות ז"ל

וְזֶה בְּעֶצְמוֹ תְּשׁוּבַת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְבֵיתוֹסִים, כְּדֹאִיתָא בְּמִנְחוֹת פֶּרֶק רַבִּי יִשְׁמַעֵאל (סו, א): שְׁהִיּוּ בֵּיתוֹסִים אוֹמְרִים: עֲצַרְת אַחַר הַשִּׁבְתָּ! • נְטַפֵּל לָהֶם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְאָמַר לָהֶם: שׁוּטִים, מִנֵּיין הָאֵל לָכֶם? וְלֹא הָיָה אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְשִׁיבוֹ, חוּץ מִזְקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מְפֹטֵט כְּנֶגְדּוֹ, וְאָמַר: מִשֵּׁה רַבְּנֵי אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה, וְיֹדֵעַ שֶׁעֲצַרְת יוֹם אֶחָד הוּא, וְתִקְנָה לְאַחַר שִׁבְתָּ, כְּדִי שִׁתְּעַנְּגוּ שְׁנֵי יָמִים. קָרָא עֲלָיו מִקְרָא זֶה (דברים א, ב): אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מֵאֲחָר דְּרַךְ הָרַ שְׁעִירִי, וְאִם מִשֵּׁה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה לָמָּה אֲחֵרָן בְּמִדְבָּר אֲרַבְּעִים שָׁנָה? עַד כָּאן.

ובאור ענין זה, פי הַבֵּיתוֹסִי הָזֶה הָיָה סוֹבֵר, פי החגים והמועדים והשבת גם כן, כְּלָם לטובת ולענג יִשְׂרָאֵל, וְאִינוּ גְזַרְת דִּין. וְאָמַר, פי מִשֵּׁה הָיָה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, וְעַל יְדוֹ נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שִׁיְהָא לטוב לָהֶם, וּלְפִיכָּךְ יֵשׁ לָהֶם לְהִתְעַנְּג שְׁנֵי יָמִים. וְרָאָה וְהִבֵּן מִדְּבַרֵי הַבֵּיתוֹסִי, שְׁאָמְרוּ: מִשֵּׁה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה, וְלֹא תֵּלָה הַדְּבָר פי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, וְנִתְּנָה לָהֶם שִׁתְּעַנְּגוּ שְׁנֵי יָמִים. שְׁאִין הַבֵּיתוֹסִים כּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, שְׁלֹא מִצְּאֵנוּ זֶה, רַק שֶׁהֵם כּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. אֲבָל גַּם הַבֵּיתוֹסִים הָיוּ יוֹדְעִים פי מִדּוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְגִזְרֹתוֹ דִּין, רַק אָמַר בְּשִׁבִיל שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה עַל יְדֵי מִשֵּׁה רַבְּנֵי עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם, וְלָכֵךְ נִתְּנָה עַל יְדוֹ כְּמוֹ שֶׁהִמְקַבֵּל מוֹכֵן, וְהוּא הָיָה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל וְנִתְּנָה עַל יְדוֹ שִׁתְּעַנְּגוּ שְׁנֵי יָמִים. וְעַל זֶה הִשִּׁיב רַבִּי יוֹחָנָן: אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מֵאֲחָר, וְרָצָה בְּזֶה, פי מַעֲשֵׂה מִשֵּׁה הָיָה מִדְּתוֹ הַיִּשָּׁר, וְהָיָה אֲצֻלוֹ הַכֵּל בְּדִין וַיִּשָּׁר, וְלָכֵךְ נִתְּנָה תּוֹרָה שֶׁל דִּין עַל יְדוֹ. וְאִם הָיָה מוֹכֵן מִשֵּׁה לטובת יִשְׂרָאֵל, שִׁתְּנָתָן תּוֹרָה עַל יְדוֹ, שִׁיְהִי לטובת הַמְקַבֵּל וְלֹא בְּמִדַּת הַדִּין, לָמָּה הוֹלִיכִן בְּמִדְבָּר אֲרַבְּעִים שָׁנָה, וְהוּא הָיָה מְנַהֵיג שְׁלָהֶם? נִמְצָא שְׁלֹא הָיָה מִשֵּׁה מוֹכֵן לְעַנְּג אוֹתָם וּלְהַנְאוֹתָם, רַק מִשֵּׁה הָיָה מוֹכֵן אֶל הַיִּשָּׁר וְהָאֱמֶת. וְכֹאשֵׁר לֹא זָכוּ בְּדִין, הָיָה מְאֹחֵר וּמְנַהֵיג אוֹתָם בְּמִדְבָּר אֲרַבְּעִים שָׁנָה, פי כֵּל הַנְּהַגְתּוֹ בְּדִין. וְכֵן הַתּוֹרָה שִׁתְּנָתָן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל יְדֵי מִשֵּׁה, הַכֵּל בְּמִדַּת הַדִּין וּבִיִּשָּׁר, וְלֹא יֹאמֵר בְּזֶה שֶׁהוּא לְהַנְּאֵת הַמְקַבֵּל. וְדָבָר עִמּוֹק מְאֹד הִשִּׁיב רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.

אָמְנָם אין הַכְּנֵה פֶה חֵס וְשְׁלוֹם שְׁאִין עִם דְּבַרֵי הַתּוֹרָה הַטּוֹב וְהַנְּעָם. פי כֵּל דְּרַכְיָה דְּרַכִּי נְעָם, וְכֵל נְתִיבוֹתִיָּה שְׁלוֹם, שְׁזָה דְּבָר בְּרוּר וְכְמוֹ שִׁתְּבַאֵר. רַק הַכְּנֵה פֶה, פי לֹא מִצַּד הָזֶה נִתְּנָה תּוֹרָה לְהַנְּאֵתָם, רַק נִתְּנָה תּוֹרָה בְּדִין וּבִיִּשָּׁר. וְעַם זֶה הַכֵּל לטוב לנו. פי אין רָאוּי אֶל אֲשֶׁר הוּא הַטּוֹב הָאֱמֶתִי, שִׁיְבּוֹא מִקְּנֵוּ רַק טוֹב. וּלְפִיכָּךְ, הַתּוֹרָה הִיא לטוב לנו. אֶךְ הַצְּנֹאָה הִיא גְזָרָה שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם הַמְּצַוִּת, וְזֶה שְׁאָמַר שֶׁעוֹשֶׂה מִדּוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רַחֲמִים וְאִינָם אֵלָא גְזַרְתוֹ. וְעוֹד יִתְבַּאֵר.

עֲקָרוֹ זה שבארנו הוא תשובת רבי יוחנן בן זכאי לבייתוסים, כמו ששנינו במסכת מנחות: שהיו בייתוסין אומרים: עצרת אחר השבת [חג השבועות חל תמיד ביום ראשון], ניטפל להם רבן יוחנן בן זכאי ואמר להם: שוטים, מניין לכם? ולא היה אדם אחד שהיה משיבו, חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואמר: משה רבנו אוהב ישראל היה, ויודע שעצרת יום אחד הוא, עמד ותקנה אחר שבת כדי שיהו ישראל מתענגין שני ימים; קרא עליו מקרא זה: אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר [הדרך ממדבר סיני לארץ ישראל היא אחד עשר יום בלבד], ואם משה רבנו אוהב ישראל היה, למה איחרו במדבר ארבעים שנה?

דעת הבייתוסי היא שמצוות התורה הן לטובת ישראל, ולכן נתן הקב"ה את השבתות והחגים לענגם של ישראל. לכן אמר הבייתוסי כי משה נתן התורה אוהב ישראל היה ונתן להם את חג השבועות שיתענגו שני ימים. יש לדייק בדברי הבייתוסי שלא אמר הקב"ה אוהב ישראל ולכן נתן להם שני ימים, כי גם הבייתוסי, המאמין בתורה שבכתב שניתנה ממשמים, יודע שהקב"ה, נתן התורה, נתן את המצוות כגזירות ולא מצד הטובה שבהם. רק ביחס למשה, שהוא מקבל התורה ונותנה לישראל, אמר שהוא קיבל את התורה לפי תכונתו, שהוא אוהב את ישראל, ולכן הוא נתן לישראל את התורה מצד הטוב שבה. על זה השיב לו רבי יוחנן שמשם מידתו ישר וכל מעשיו על פי דין, ולכן ניתנה התורה שהיא דין דווקא על ידו. אם משה נתן את התורה מפני הטוב ולא מפני הדין, למה הולכין ארבעים שנה במדבר, והרי כמנהיגים היה עליו לדאוג לטובתם? אלא הנהגתו את ישראל היתה על פי מידת הדין, וכיוון שלא היו ראויים על פי דין להיכנס לארץ ישראל, הולכין ארבעים שנה במדבר. וכך גם התורה שנתן לישראל על פי מידת הדין ניתנה ולא לטובת ישראל. ותשובת רבי יוחנן בן זכאי עמוקה מאד.

אין כוונתנו חס ושלום לומר שאין בתורה טוב ונועם, שהרי כל דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. כוונתנו לומר שלא מבחינה זו ניתנה תורה לישראל, אלא נתינתה מצד מידת הדין. יחד עם זאת בוודאי שהתורה היא לטובתנו, שהרי הקב"ה הוא טוב ולא יבוא ממנו רק הטוב, ולכן התורה היא לטוב לנו, אך 'עיקר הצייווי ביחס אלינו הוא גזירה. זוהי כוונת חז"ל כשאמרו: עושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות, וענין זה יתבאר עוד בפרקים הבאים.

הוכחה מן הגמרא שהמצוות הן גזירות

אע"פ שמצוות התורה גזירות, הן גם לטוב לאדם

